

Resulta molt útil un breu capítol dedicat a ressenyar breument les biografies dels protagonistes principals. Un *dramatis personae* que ajuda a situar els protagonistes. Pensem que, amb aquesta relació, es podrien obviar algunes repeticions en el text del llibre. Habitualment, els personatges són presentats amb nom i cognoms; potser en aquells casos en què no hi ha possibilitat de confusió –ja que el nom o cognom només pot correspondre a un d'ells– es podria simplificar la redacció i anomenar-los només o bé pel nom o bé pel cognom.

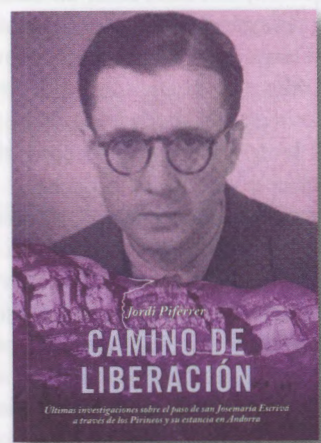
En tot cas, ens trobem davant d'una nova i interessant aportació històrica que mostra l'estreta relació de sant Josepmaria amb el Principat i moltes persones d'aquí. Els grans trets ens són coneguts; ara agraïm aquesta darrera investigació històrica de Jordi Miralbell i la també recent *Escrivà de Balaguer a Catalunya, 1913-1974. Petjades de sant Josepmaria*, llibre escrit per Josep Masabeu i editat per Publicacions de l'Abadia de Montserrat (2015).

Isidor Ramos Rosell

Camino de Liberación

Jordi Piferrer

Editat per l'autor
Barcelona, 2017
329 pàg.

Jordi Piferrer acaba de publicar dos llibres relacionats amb l'expedició que féu sant Josepmaria Escrivà de Balaguer l'any 1937, en el seu camí d'evasió cap a Andorra. Els dos llibres són: *Camino de Liberación* i *Camí d'Andorra*.

El llibre *Camino de Liberación* és un resum de dos llibres anteriors,¹ escrits pel mateix autor, sobre l'expedició de sant Josepmaria en el seu camí d'evasió des de Madrid fins a Andorra, a la tardor de 1937, un dolorós periple en la vida del sant, que ell anomenà «nuestro camino de liberación», i d'aquí sorgeix el títol del llibre.

Algú es podria preguntar: si ja existeixen dos llibres sobre aquest tema, per què escriure'n un altre?

Hem pogut comprovar que, d'una banda, el llibre sobre l'estada de sant Josepmaria a Andorra està exhaurit i, de l'altra, que el llibre sobre el pas dels Pirineus descriu un total de 16 expedicions i en aquest sentit interessa sobretot a un públic més especialitzat en camins d'evasió a través dels Pirineus durant la guerra civil espanyola (1936-39) i la segona guerra mundial.

L'autor ha volgut escriure *Camino de Liberación* pensant especialment en un públic al qual interessa més en concret l'expedició de sant Josepmaria. El resultat ha estat un llibre de 329 pàgines, 136 fotos i esquemes d'itineraris que permeten al lector reviure les experiències de sant Josepmaria en el seu caminar des d'Oliana fins a Andorra, la seva estada de 9 dies en aquest país dels Pirineus i la sortida per la frontera francesa del Pas de la Casa. També hi ha un capítol que recull una segona estada de sant Josepmaria a Andorra, del dia 1 al 3 de maig de 1943.

La novetat, a part de poder tenir dos llibres en un, és que aporta nous documents i una àmplia anàlisi dels esdeveniments més colpidors de la travessa.

El llibre està dividit en dues parts i 4 apèndixs:

En les dues primeres parts –i a través dels escrits dels mateixos expedicionaris–, analitza àmpliament l'expedició de sant

Josepmaria i la seva posterior estada a Andorra. En aquest sentit, els protagonistes són els propis expedicionaris que narren les seves experiències.

En els apèndixs, l'autor fa un estudi crític dels documents històrics existents i els contextualitza en el temps i l'espai. Fa també una anàlisi general de les expedicions d'evasió i finalment relata tres expedicions relacionades amb la de sant Josepmaria.

Eduard Ventura

¹ *El pas dels Pirineus* (Pagès editors, Lleida 2012), que ja porta una segona edició, i del qual s'ha fet una versió en castellà: *Entre la noche y la esperanza* (Editorial Milenio, Lleida, 2014). Aquest llibre, a més de l'expedició de sant Josepmaria Escrivà, aplega 15 expedicions més d'evasió a través dels Pirineus i constitueix, per tant, un recull molt interessant per conèixer la realitat d'aquestes expedicions de fugitius perseguits que arribaven a Andorra creuant els Pirineus.

L'altre llibre, *Andorra: terra d'acollida*, es va publicar l'any 2007. Jordi Piferrer el va escriure en col·laboració amb l'Alfred Lahí, un prestigiós periodista andorrà. És un recull de l'estada de sant Josepmaria a Andorra del 2 a 10 de desembre de 1937. N'hi ha una versió en castellà: *Andorra: tierra de acogida* (Editorial Rialp, Madrid, 2009).